

Olga Gaiseniuk
Uniwersytet Łódzki

**Милозвучність як естетична ознака мовлення.
Особливості евфонії польської та інших слов'янських мов**

Естетичність мовлення зазвичай ототожнюють зі змістом. На перший погляд саме зміст впливає на сприйняття певного тексту, проте слід пам'ятати, що це лише внутрішня сутність мови – її зовнішній вияв закодований у конкретних мовних одиницях, найменшими з-посеред яких є звуки. Більш вагомого значення у процесі мовлення ми надаємо словесному оформленню виголошеної думки, але звуки теж вимагають не менш ретельної уваги. Досить хоча б прислухатися до звучання будь-якої іноземної мови і можна з легкістю оцінити її красу навіть без особливого розуміння, про що йдеться. Варто дотримуватися критерію звукової гармонії під час добору й поєднання слів у словосполученні, а словосполучень у реченні і так цілому висловлюванні, щоб мовець зумів не тільки поінформувати, а й надати висловлюванню естетичних фонічних ознак і так принести слухачеві насолоду від почутого. Ці мовні параметри власне й охоплює поняття евфонії.

Мета, завдання, методи, дослідники питання

Мета статті – з'ясувати роль певних мовних властивостей у створенні естетичного звучання, визначити універсальні чинники й засоби милозвучності. Серед основних завдань: порівняти засоби евфонії слов'янських мов; на матеріалі усного тексту виокремити особливі риси милозвучності, що діють у сучасній польській мові, та охарактеризувати їхнє функціонування.

Для розкриття цієї проблематики допоміжними будуть описовий, квантитативний та порівняльно-історичний методи дослідження.

Чимало праць на тему милозвучності представлено в українському мовознавстві. Зокрема це питання вивчали науковці І. Огієнко (Митрополит Іларіон), В. Самійленко, С. Караванський, І. Качуровський, Н. Тоцька, Ю. Мосенкіс, І. Фаріон. Описові фонетичних систем слов'янських мов свої праці присвятили польські, українські, російські славісти, як-от: Т. Лер-Сплавінський, З. Штібер, Л. Мошинський, Л. Беднарчук, Г. Поповська-Таборська, Г. Далевська-Грень, З. Голлоб, С. Смаль-Стоцький, Є. Тимченко, М. Кочерган, В. Лучик, О. Мельничук, О. Царук, Н. Кондрашов, А. Молдован та ін.

Дана стаття є стислим викладом попередніх моїх напрацювань у вивченні цієї теми.¹

Термінологія

Милозвучність має свій інтернаціональний відповідник – евфонія. Це термін грецького походження, що дослівно означає ‘приємний звук’. Ймовірно, саме філософи Стародавньої Греції вперше помітили залежність краси мовлення від його звучання. Загалом на поняття евфонії існують два погляди – мовознавчий та літературознавчий. Лінгвісти зазвичай відштовхуються від протилежного до евфонії поняття какофонії – (у буквальному розумінні ‘неприємний звук’) складне для вимови і неприємне для слуху поєднання звуків у мовленнєвому ланцюжку. На думку польських мовознавців, евфонія – це уникнення у мові неприємних важких для вимови звукосполучень (Polański 1999: 148). Теоретики літератури розглядають евфонію на фонетичному рівні аналізу віршованих творів у системі поетики, науки про віршування, а саме фоніки. Тут евфонія – це особливий спосіб розташування і поєднання звуків у поезії з метою підсилення експресії та емоційного впливу на реципієнта (Okopień-Sławińska 2002: 144). Оскільки милозвучність властива мовленню загалом, тобто мовленню будь-якого стилю, жанру й форми викладу, і мета її теж єдина – естетичний вплив на читача, слухача, пропоную уніфікувати визначення терміну: милозвучність або евфонія – це явище гармонійного поєднання звуків у мовленнєвому ланцюжку з метою естетичного впливу на адресата мовлення. Натомість стильова приналежність твору визначає рамки і можливості дії певних засобів милозвучності, про що йтиметься далі.

Параметри милозвучності

Засоби милозвучності по-особливому функціонують у різних творах. Насамперед говоримо про евфонію усного мовлення, тому аналіз письмового тексту передбачає його попередній запис у фонетичній транскрипції. Засоби милозвучності відіграють вагомую роль у художній літературі, зокрема в поезії, де вони разом із просодичними елементами (наголос, інтонація, рима, ритм) беруть участь у створенні художніх образів (тут навіть какофонія виконує образотворчу функцію). Власне це завдання підпорядковує собі норми гармонії, інколи навіть нехтує ними. Евфонія у віршованих творах базується на ритмічному повторенні звуків, звукосполучень, а в розмовному мовленні навпаки радить уникати надмірного використання одного й того ж мовного знаку. Пропоную зосередити увагу на

¹ Власні наукові пошуки довкола цієї тематики викладено в моїх найперших наукових роботах, написаних під час здобуття вищої освіти при кафедрі історії та культури української мови Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича. Усіма досягненнями у цій галузі завдячую науковому керівнику проф. д. філол. н. Мар'янові Стефановичу Скабові та іншим працівникам навчального закладу.

чинниках милозвучності в усних висловлюваннях розмовного стилю – найуживанішому способі щоденного спілкування.

Основні дослідження вказують на те, що кожна мова володіє особливим апаратом засобів милозвучності, та все ж існують загальні параметри евфонії – це якість, частотність, різноманітність звуків, їхнє гармонійне поєднання, урівноваження вокалізму й консонантизму, а також просодичні особливості.

Якість. Цей аспект евфонії тісно пов'язаний з гучністю та дзвінкістю – насиченістю мовлення голосними, дзвінками й сонорними приголосними відповідно. Мелодику мови створюють голосні, сонорні служать містком плавного хвилеподібного переходу між голосними та іншими приголосними. Завдяки цьому, на думку М. Длуської, мова нагадує спів (Dłuska 1970: 619). Глухі приголосні не мають тону, іноді навіть заглушують тон сусідніх звуків. Відповідно до цього параметру, естетичним буде мовлення, збагачене голосними, дзвінками й сонорними приголосними.

Тут частково можна простежити вплив теорії фоносемантики або звуко-символізму, що здобула значну популярність у російському мовознавстві під час розквіту символістичної поезії Срібного віку. Експериментальні дослідження у цій галузі проводив російський мовознавець А. Журавльов. Ця теорія передбачає закріплення за кожним звуком підсвідомої асоціації з якимось почуттям. При цьому, звісно ж, потрібно враховувати особливості індивідуального й колективного сприйняття. Так, науково доведено, що німці й поляки добре оцінюють звучання приголосного [ʃ] (Журавлев 1974: 160), що, ймовірно, пояснює порівнювано високу частотність цього звука у їхньому мовленні. Наймиліше у більшості мовах без сумніву звучить сонорний приголосний [l], бо є провідним у колядках і колисанках: „*Lulaj że. Jezuniu, lulaj, lulaj*” – строфа з польської колядки. З цієї точки зору існує взаємозалежність між семантикою звуків та ступенем їхнього використання у мові.

Частотність. Цей параметр стосується повторюваності однакових звуків, що призводить до монотонності в усіх стилях мови, за винятком художнього. Урізноманітнити мовлення можна за допомогою синонімії, перифрази, паралельних морфологічних форм тощо. Поліфонія свідчить про збагачене різноманітними звуками мовлення.

Поєднання звуків. Даний аспект спрямований на чітке дотримання рівноваги між голосними й приголосними у тексті. Надмірне скупчення голосних (гіатус), і приголосних в одному складі, а особливо на межі слів значно ускладнює вимову. Щоб уникнути цього у мові відбуваються такі фонетичні явища, як поява додаткового звука на початку слова (протеза), вставлення голосного між приголосними, приголосного між голосними (епентеза), випадіння зайвого звука (дієреза), уподібнення, розподібнення, спрощення, завдяки чому зменшується контраст між артикуляційними особливостями. Легка однорідна вимова завжди є запорукою мовленнєвої естетики.

Просодія являє собою систему виразників мовної мелодики, тону й ритму. Основними компонентами цієї системи є наголос та інтонація. Як відомо, найбільш мелодійно звучать мови з тональним наголошуванням, а також ті, фонетичну

систему яких складають довгі голосні, дифтонги. Вагоме значення мають емпатичний наголос у фразі, емоційне забарвлення – все це наповнює мову експресією, розширює діапазон її виражальних можливостей. Застосуємо знову ж таки приклад про невідому іноземну мову – з тону бесіди іноземців легко відчутти, сперечаються вони, а чи спілкуються ввічливо.

Отож, існує чітка послідовність поєднання елементів мовленнєвого потоку, що витворює плинне гармонійне звучання.

Згрупуємо вище згадані параметри й засоби евфонії у таблиці:

Параметри милозвучності					
аспект звуків	просодія	якість звуків	частотність	сполучуваність звуків	здатність фонетичного оточення до видозмін
ознака звучання	мелодійність	дзвінкість	різноманітність	легкість вимови	варіативність
засіб	наголос інтонація ритм	голосні, сонорні, дзвінкі приголосні	помірна повторюваність однакових і схожих звуків	урівноваження вокалізму й консонантизму	асиміляція дисиміляція спрощення чергування

Особливості евфонії слов'янських мов

Цікаво визначити, які засоби евфонії діють у сучасних слов'янських мовах. Свої спостереження я проводила на матеріалі молитви *Отче наш*, перекладеної слов'янськими мовами. Іншим паралельним текстом був уривок з *Міжнародного пакту про громадянські і політичні права*. Для ілюстрування інших засобів евфонії використано перекладні словники та монографії.

Запис текстів було здійснено за нормами Міжнародної фонетичної алфавіту. У ході спостереження вдалося з'ясувати, що в усіх порівнюваних мовах переважають відкриті склади. На мою думку, цей факт засвідчує давність походження тенденції до милозвучності на слов'янському мовному ґрунті. Як відомо, закон відкритого складу діяв ще у період праслов'янської мови. Відповідно до цього закону, кожен склад закінчувався голосним звуком – надкороткими *ъ або *ь. Так було досягнуто рівноваги поміж голосними й приголосними. Окрім цього, звуки у складі розмішувалися за принципом висхідної гучності від найменш гучних глухих або дзвінких шумних до сонорних і найбільш гучних голосних. Після остаточної редукції кінцевих голосних закон відкритого складу припинив діяти,

а отже рівновага порушилася на користь консонантизму. Припинився й закон складового сингармонізму, що визначав поєднання звуків у складі відповідно до принципів артикуляції: твердий приголосний + голосний заднього ряду, м'який приголосний + голосний переднього ряду. Згодом поруч опинилися звуки різної артикуляції, що викликало низку фонетичних процесів, спрямованих на досягнення гармонійного звучання.

Наслідки історичних явищ відображені у сучасних мовах. Так, слов'янські мови належать до мов консонантного типу (з незначними відмінностями щодо пропорційних показників). Усі вони достатньо дзвінкі – найбільше дзвінких приголосних в українській, найменше в російській та польській. Для запобігання збігу кількох приголосних в усіх мовах слов'янської групи відбулися милозвучні процеси уподібнення, розподібнення, спрощення, а також чергування прийменників та префіксів відприйменникового походження (одна з форм закінчується вставним голосним – колишнім коротким голосним у сильній позиції): укр.: *над* – *наді*, *під* – *піді*, *надлити* – *наділяти*, *підгинати* – *підігнути*; біл.: *са* страху, *ка* мне, *надбіраць* – *надабраць*, *падсыпаць* – *падасыпаць*; рос.: *со* всяким, *ко* мне, *надгубать* – *надогнуть*, *подгонять* – *подогнать*; пол.: *k pisarzowi* – *ku* czci, *w domu* – *we* dwoje, *nadsyłać* – *nadesłać*, *podrywać* – *poderwać*; чes.: *k obědu* – *ke* sve školě – *ku* prospěchu, *s kamarádem* – *se* mnou, *odbírat* – *odebrat*, *podpírat* – *podepřít*; серб.: *над свима* – *нада све*, *обновити* – *обавестити*, *подвластити* – *подагнати*.

Сказане вище стосується аспектів милозвучності. Далі перейдімо до розгляду конкретних засобів досягнення евфонії. Кількість відкритих складів у сучасних слов'янських мовах збільшує особливий засіб милозвучності – кличний відмінок. Форми цього відмінку, на відміну від початкової форми, завжди закінчуються голосним звуком: пол.: *Ojczy*; н.-луж.: *Wóśce*; в.-луж.: *Wótče* (у лужицьких мовах спостерігаємо явище протези); чes., словац.: *Otče*; рос.: *Отче*; білорус.: *Ойча*; укр.: *Отче*; болг., мак.: *Отче*; серб., хорв.: *Оче*; словен.: *Oče*.

Інший засіб збереження відкритих складів – це відсутність кінцевого *-j* у називному й знахідному відмінку прикметників, порядкових числівників, означальних займенників чоловічого роду однини. Цей засіб діє у західно- й південнослов'янських мовах, а також східнослов'янській білорускій: пол. *dobry*, *który*, *pierwszy*; чes. *vezdejší*, *dobrý*, *který*, *první*; словац.: *dobrý*, *ktorý*, *prvý*; болг. *нърви*; серб.: *који*, *први*; chorw.: *koji*, *prvi*; словен.: *ki*; білорус.: *добры*, *які*, *першы*. В українській мові *[j]*, що перебуває в кінці слова або складу, вимовляємо, як напівголосний *[i]*.

У східно- й південнослов'янських мовах відкритоскладовими є форми наказового способу дієслів другої особи однини: укр. *прости*, *введи*; білорус. *давядзі*, *аслані*; рос. *прости*, *избави*; болг. *избави*, *въведи*; хорв. *oprusti*, *vedi*. У західнослов'янських мовах ці форми закінчуються переважно м'яким приголосним: чes. *bud'*, *odpust'*, *neúved'*; пол. *święć*, *odpuść*, *wódź*.

Слов'янські мови володіють особливими засобами евфонії. Так, тонічне наголошування – це продуктивний чинник милозвучності, а то й мелодійності сербської та хорватської мов: серб.: *гла́ва*, *гла́с*, *су́нце*, *побе́да*. Просодичним компонентом

співучості у сучасній чеській та словацькій мовах слугує довгота голосних і наявність дифтонгів: чес.: *dobrá, křídlo, přidávat, dlouhý*; словац. *dobrá, krídlo, pridávať*. Сербській та хорватській мовам теж властиві дифтонги, наприклад у сполучнику *kao*. Дифтонги, розміщені у кінці слова, мають протяжне звучання.

З-посеред інших просодичних засобів милозвучності варто виокремити скорочену форму займенників західно- й південнослов'янських мов: чес.: *tebe – tě, tobě – ti, tvoje – tve*; пол.: *ciebie – cię, tobie – ci, twojej – twej*; серб.: *mu*. Морфологічний системі болгарської мови властива коротка форма прикметників середнього роду однини: болг.: *политическо положение, икономическо, социално, културно развитие*.

У західно- й південнослов'янських мовах частка *se* може перебувати у препозиції чи постпозиції до дієслів, що впливає на місце емпатичного наголосу та загальне інтонсування мовленнєвого потоку: укр.: *нехай святиться Ім'я Твоє*; білорус.: *хай свяціцца імя Тваё*; рос.: *да святится имя Твое*; чес.: *posvět' se jméno Tvé* (пор. *Jak se jmenuješ?*); пол.: *święć się imię Twoje* (пор. *Jak się Pan nazywa?*); болг.: *да се свети Твоето име*; хорв.: *da se sveti ime Tvoje*.

Дієвим засобом урівноваження вокалізму й консонантизму у східнослов'янських мовах є повноголосся: рос.: *воробей, соловей, черешня, селёдка*; білорус.: *варабей, салавей, чарэшня, селядзець*; укр.: *горобець, голова, черешня, оселедець*. Молитва *Отче наш* містить приклад без повноголосся у польській, чеській, сербській та хорватській мовах: пол.: *królestwo*, чес.: *království*, серб. *кpaљество*, хорв. *kraljestvo*. Відповідники цього слова української та білоруської мов мають вставний словотвірний компонент графічно *-iv-* та *-eў-* відповідно: укр.: *королівство*, білорус.: *каралеўства*. В українському слові відбулося особливе чергування голосного *[e]* з *[i]* у закритому складі.

Білоруська мова найкраще з-посеред інших слов'янських використовує протезу (*восень, востры, вучань, вуліца, вуха, Ганна, гараць, гарэх, гостры*) й епентезу (*алімпіяда [alimpijádá], бібліотека [biblijatéka]*) як засіб, що запобігає скупченню голосних і приголосних у складах і на межі складів. Що найцікавіше, у білоруській мові відбувається чергування слів із протетичним звуком чи без нього, залежно від фонетичного оточення: білорус.: *выгляд ільва – гляжу на льва, пёк аржаны хлеб – пякла ржаны хлеб* (Кривицкий 1973: 272). Завдяки цій властивості голосні й приголосні білоруської мови розміщуються у зручній для вимови послідовності „приголосний – голосний”. Ось рядок із пакту, в якому відчутно роль приставних приголосних: білорус.: „*На падставе гэтага права яны свабодна ўсталёўваюць...*”.

Вокалічність польської, білоруської та української мов підсилює своєрідний звук *[ɨ]*, що став результатом переходу *[ɪ] > [ɨ]* у польській мові: пол. *złego, chwala*; в українській та білоруській мові відбувся перехід *[v] > [ɨ]* перед наступним приголосним: білорус.: *дзяўчына, перепішам у шыйтак – перепішыце ў шыйтак*; укр.: *дівчина [d'ivčyna], перепишу в зошит – перепишіть у зошит*. Вокалічність сербської та хорватської мови підсилює перетворення давнього звукосполучення **ьl* в один голосний звук: серб.: *dugove, дужницима*, пор. рос.: *долги*; білорус.: *даўгі*; укр.: діал. *довг*; пол.: *dług*; чес. *dluh*; болг.: *дълг*.

Виняткові тенденції до збереження дзвінкості виявлені у сербській, хорватській та українській мовах – у цих мовах не відбувається оглушення кінцевих дзвінких приголосних: укр.: *лід, ніж, ріг*; серб.: *лед, нож, рог* (Мельничук 1966: 595; Кондрашов 1962: 167).

Варто зауважити й випадки порушення параметрів евфонії у слов'янських мовах. Збіг приголосних чи голосних часто відбувається на межі слів та складів: укр.: *Твоє є*; білорус.: *Тваё ёсць*; чes.: *sebeurčení*; болг.: *самоопределение*; хорв.: *bogatstva i izvorima, slobodno određuju, na osnovu ovog prava oni*.

Давні складотвірні приголосні **r_o*, **l_o* (притаманні чеській, словацькій; складотвірний **r_o* південнослов'янським мовам) з одного боку підсилюють вокалічність, з іншого поступаються нею у порівнянні з голосними повного творення: чes.: *vrba*, *vlk*; словац.: *vrba*, *vlk*; болг., мак.: *врба*; хорв., словен.: *vrba* пор. пол.: *wierzba*; в.-луж.: *wjerba*; н.-луж.: *w'erba*; укр.: *верба*; білорус.: *вярба*.

Чисельна повторюваність у білоруській мові звука *[a]*, спричинена якісною редукцією голосного у ненаголошеній позиції: серед 50 голосних в усному білоруському мовленні 23 виражені саме цим звуком, тобто майже кожен другий голосний звук у мовленні білорусів – це *[a]*. Дане явище добре ілюструє рядок із білоруської народної пісні: „*Да й падняла кітаечку / Да й пацалавала*”. Ланцюжок розташування голосних звуків у строфі має такий вигляд: *a – a – a – a – i – a – e – y – a – a – a – a – a – a – a*. Дещо менший вияв редукції властивий російській мові.

Досить висока частотність використання у білоруській мові свистячих африкатів *[dz']*, *[c']*. У польській мові відчутно повторюваність шумних *[š]*, *[č]*, *[ž]* внаслідок подібної вимови м'яких *[s']*, *[c']*, *[z']*. Проілюструймо винятковість фрикативної вимови м'яких *[d']*, *[t']* у згаданих мовах: білорус.: *ўласці́ваць, хадзі́ць*; пол.: *właściwość, chodzić*, пор. укр.: *влас́тливість, ходи́ти*; чes.: *vlastnost, chodit*; болг.: *особеност, ходити*.

Алітерацію звука *[m]* у болгарській мові витворюють закоренілі енклітичні форми вказівних займенників: болг.: „*Защото Твое е царството, и силама, и славама...*”. Так у мові витворюється внутрішнє римування. Схожа властивість притаманна західнослов'янській чеській мові: чes.: *tohoto* (форма вказівного займенника родового відмінка чоловічого й середнього роду однини).

Порівнявши вияв засобів милозвучності у паралельних текстах, можемо підсумувати, що офіційно-діловий стиль рідше порівняно з конфесійним допускає милозвучні чергування та варіювання мовних засобів. Ритміка документів схематична, позбавлена колориту пісенності. Однак, структура звукового укладу виявляє національну мовну стихію у будь-якому стилі.

Аналіз паралельних текстів підтвердив, що усі слов'янські мови більш-менш підтримують рівновагу вокалізму й консонантизму. Загалом кожна мова тяжіє до гармонійного поєднання своїх елементів, відмінність полягає лише у наявності тих чи тих засобів евфонії. Спільними засобами евфонії у слов'янських мовах є: асиміляція, дисиміляція, чергування звуків, слів, зокрема службових частин мови, і морфологічних форм. До продуктивних засобів милозвучності

зараховую: повноголосся (східнослов'янські мови); протеза, епентеза, дієреза (білоруська); тонічне наголошування (сербська, хорватська); довгота голосних (чеська); дифтонги (чеська, словацька, сербська, хорватська); домінування відкритих складів (українська); варіативність прийменників та префіксів (польська, російська, болгарська). Випадки порушення евфонії властиві більшості мовам – зазвичай це негармонійні сполучення приголосних (усі мови), явище акання (білоруська, російська), дзекання, цекання (білоруська), шумність (польська). Варто зазначити, що тенденція до милозвучності з'явилася у період дії закону відкритого складу праслов'янської мови. Закон складового сингармонізму у свою чергу врегулював артикуляцію звукосполучень. Згодом ці закони занепали, однак дали поштовх до чималих змін і перетворень, спрямованих на досягнення милозвучності. Отже, милозвучні фонетичні явища закоренилися на слов'янському мовному просторі ще з прадавніх часів.

Особливості евфонії польської мови

Наступне завдання статті – з'ясувати, які саме чинники милозвучності діють у польській мові, а також проаналізувати їхнє функціонування під час мовлення. Для аналізу візьмімо фрагмент розмови із радіопрограми. Тема випуску присвячена особливостям польського радіорепортажу, гостею студії стала відома діячка у цьому жанрі Ірена Пілатовська.

Спочатку потрібно записати фрагмент розмови у фонетичній транскрипції:

[pani iréno / na čým poléga specýf'ika polsk'ého reportážu rad'iového / dla čého ón jést tak ceńóny v šv'éce // co jést v ním tak'ého osoblivého //] [já mýslę / že v šf'éce ceńóny pšéde všýstk'im jést za tó / že / tak ják óni nám mív'q / porušámy bárdzo čekáve temáty / že pokazujemy ják'is šf'át / ktúry dla in:yx lúdzi gđžés póza nášym krájem jést heznány // časem še džív'ou / že mámy tak'e problémy // tó / có jést nášq specýf'ikq / to mýslę / že sęngáhe do úču odb'órcy // tútaj / to móge pov'édžeć / že jestésmy mistšám'i // tak'e porušáhe emocjonálne až do tšév'i // i tó na pévno še bárdzo v šf'éce podóba // podóba s'ę náš spósub opov'adáha o šf'ece // jésli xódži o téxnikę / no tó júž všéndže tó sámo / po próstu p'enkny dobry džv'ék // a fóma fórm'e he rúvna / očyv'ísce //] [...] [có muódži lúdzi mýšq úm'ec ópruč téj vražlivósci spouéčnej//] [pšéde všýstk'im čekávość šf'áta // tó juž bžm'i jak bánau // ále tšéba býc tégo šf'áta čekávym / čekávym lúdzi / tšéba lúb'ic z lúdzmi rozmáv'ac / lúb'ic týx lúdzi / návet kóxać / i býc wyrozum'áuy dla ix rúžnyx / móže / suabósci / i tégo / có zrob'ili // no i he tše océnać / he tšéba býc séndžq / tylko suxáćem // uvážnym suxáćem // to boháter reportážu / ktúry džísaj xcauábym pokázać / kšóndz / k'edyś áktor / pov'édžáu m'i cóś tak'ého / že / nájvažnejše / co móžna dáć drug'ému čuov'ekóv'i / to pošv'eńcić mu sfúj čas //].

Жирним шрифтом виділено засоби милозвучності. Здійснимо теж схематичний запис акцентно-ритмічної структури кількох перших речень. За допомогою прямої лінії позначаємо наголошений склад, низька лінія символізує ненаголошений склад, дві скісні – це пауза:

[/ _ | // _ | | _ | _ _ | _ _ _ | _ _ _ | // _ | | | _ | _ | // _ | | _ _ _ | _ //]
 [/ | _ // _ // | _ _ _ | _ | _ | // _ // | | | _ | _ | // _ _ | _ | _ | _ | // _ _ _ | _ | | _ |
 _ | _ | | _ | _ | _ | _ // | _ _ _ | // _ | _ | _ | _ // | // | | | _ _ | _ // | _ // _ | _ _ | _ | _] .

Цей запис добре ілюструє періодичність появи наголошених складів, завдяки чому мовлення стає ритмізованим. Крім того, діалог наповнений експресією, його зміст підсилений належним інтонуванням.

Співвідношення між голосними й приголосними як передумови милозвучності в уривку становить 48% : 52%. Щодо якості звуків, то в тексті дзвінкі приголосні дещо переважають – 52%. Кількість сонорних становить 25% від загальної кількості приголосних. У польському мовленні більше твердих, ніж м'яких приголосних: 75% : 25%.

Склади польської мови переважно відкриті. Найпоширенішими є звукосполучення з двох і трьох компонентів: *-zr-*, *-zń-*, *-żń-*, *-śl-*, *-śv-*, *-vś-*, *-pś-*, *-tś-*, *-pr-*, *-bl-*, *-lk-*, *-kr-*, *-kt-*, *-st-*, *-śc-*, *-sf-*, *-śf-*, *-rdz-*, *-gdź-*, *-stk-*. Не зафіксовано надмірного скупчення ані голосних, ані приголосних. В одному слові міститься гіатус: *radiowy* – однак це досить типово для слів іншомовного походження. (Найкраще з-посеред усіх слов'янських мов адаптує запозичення білоруська мова, використовуючи у такому випадку епентичний приголосний *j*: білорус.: *радыё* [*rádyjo*]).

У польській мові доволі відчутна алітерація шумних. Це явище спричинене низкою фонетичних перетворень, що склалися історично: перехід **r' > ż, ś*, перехідне пом'якшення свистячих *ś, ć, ź, dź*, що у вимові наближаються до відповідних шумних *ś, ċ, ż, dż*. У одному з речень помітно частотність використання цих звуків: *...myślę, że w świecie ceniony jest przede wszystkim za to...* Прийменник *przede* з одного боку містить сполучення двох приголосних *pś*, а з іншого вставний голосний *e*, що запобігає надмірному скупченню приголосних.

В одному реченні допущено збіг однакових приголосних на межі слів: „*że pokazujemy jakiś świat...*” Евфонія радить уникати такого збігу за допомогою перифрази, наприклад: „*pewny świat*”.

Невеликий за обсягом фрагмент усного мовлення збагачений добірною лексикою, співрозмовники намагаються оздобити мовлення синонімами, різними синтаксичними конструкціями. Ясна річ, певні мовні елементи повторюються (у транскрипції підкреслено повторювані лексеми, морфеми, флексії), однак радше для інтонаційного підсилення змісту. Повторне використання певних засобів ритмізує мовлення, створюючи враження інтонаційних хвиль: *i to na pewno się bardzo w świecie podoba – podoba się...*; *trzeba być tego świata ciekawym – ciekawym ludzi; trzeba lubić z ludźmi rozmawiać – lubić tych ludzi, być ciekawym – być wyrozumiałym* і под. Своєрідна алітерація приголосного *ż* і звукосполучення *zr* наявна у реченні: „*i być wyrozumiałym dla ich różnych, może, słabości, i tego, co zrobili*”.

Дзвінкі приголосні польської мови піддатливі до оглушення. Як доказ, – прогресивна асиміляція за глухістю у словах *swój* [*sfúj*], *świat* [*śf'át*]. На противагу цьому польській мові властиві особливі засоби вокалізації, зокрема зміна *l > ł*: *młodzi, społecznej, słuchaczem*.

Довше триває вимова закінчень після подвоєних і подовжених приголосних: *innych*. Впливають на ритм скорочені форми особових займенників (*jemu – mu*), як і часток (*trzeba – trze*), що втративши наголос, стали енклітиками: „*No i nie trze oceniać, nie trzeba być sędzią, tylko właśnie słuchaczem*”.

Особливим засобом співучості польської мови вважаю протяжну дифтонгічну вимову закінчень з назальним голосним [ɔ] у кінцевій позиції іменних частин мови в орудному й знахідному відмінках однини жіночого роду (*naszą [nášou]*, *specyfiką [specýf'ikou]*) та дієслів теперішнього часу третьої особи множини (*są [sóu]*, *mówią [múv'óu]*). Тривалішими також є закінчення прикметників чоловічого роду однини у родовому й знахідному відмінках, що перебувають у постпозиції до означуваного слова: *polskiego reportażu radiowego; takiego osobliwego*. Ці властивості зумовлені впливом сталого (передостанній склад) динамічного наголосу, що, до речі, вирізняє польську мову з-посеред слов'янських мов.

Висновки

Отже, милозвучність зумовлена характерними властивостями фонетики й устроєм цілої мовної системи. Основні чинники евфонії – це гучність, дзвінкість мовлення, різноманітність звучання, урівноваження вокалізму й консонантизму, наголос та інтонація. Функціонування структурних елементів слов'янських мов загалом відповідає звуковій гармонії. Тенденція до полегшеної артикуляції груп приголосних сягає ще праслов'янського періоду. Найпродуктивніші засоби евфонії на слов'янському мовному просторі це: тональне наголошування, активне використання протези й епентези, милозвучні чергування тощо. Евфонія польської мови полягає у протяжній вимові передостанніх наголошених складів.

Милозвучність мови – це не статичне поняття, воно існує лише у процесі живого спілкування і залежить не так від можливостей мови, як від умінь мовця вправно реалізовувати їх. Мову часто порівнюють зі співом та музикою. Але як самі тільки ноти ще не музика, так і засоби мови ще не мовлення. Естетичне звучання вимагає належного впорядкування компонентів мови. І кожна мова линутиме приємною мелодією, варто лишень усвідомити, що красиве мовлення – це теж мистецтво.

Література

- Белорусский язык для небелорусов, 1973, ред. А. Кривицкий, Минск.
- Dłuska M., 1970, *Elementy śpiewności w poezji*, w: M. Dłuska, *Studia i rozprawy*, t. 1., Kraków.
- Encyklopedia języka polskiego*, 1999, red. S. Urbańczyk, M. Kucala, Wrocław – Warszawa – Kraków.
- Кондрашов Н., 1962, *Славянские языки*, Москва.
- Ojciec nasz w różnych językach*: <http://www.marypages.com/TheLordPrayer.htm> [pobrano 10.12.2014].
- Okopień-Sławińska A., 2002, *Eufonia*, M. Głowiński, T. Kostkiewicz, A. Okopień-Sławińska Aleksandra, J. Sławiński (red.), *Słownik terminów literackich*, Wrocław-Warszawa-Kraków.
- Piłatowska I., Reportaż: <http://www.polskieradio.pl/130/2361/Artykul/757666,Reportazew-PR24-> [pobrano 10.12.2014].
- Polański K., 1999, *Eufonia*, w: K. Polański (red.), *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*, wyd. 2, popr., uzup., Wrocław – Warszawa – Kraków.
- Pszczółowska L., 1977, *Instrumentacja dźwiękowa*, w: *Poetyka. Zarys encyklopedyczny*, dział III. Wersyfikacja, Tom III Wiersz. Podstawowe kategorie opisu. Część II, *Eufonia*, zeszyt II, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk.
- Wóycicki K., 1960, *Forma dźwiękowa prozy i wiersza polskiego*, Warszawa.
- Вступ до порівняльно-історичного вивчення слов'янських мов*, 1996, ред. О. Мельничук, Київ.

Summary

Olga Gaiseniuk

Euphony as an Esthetical Feature of the Speech. The Euphonic Attributes of Polish and Other Slavic Languages

The essay is dedicated to the esthetical aspect of language. When speaking, people usually pay more attention to the sense of the expression in the lexical level mainly. However vowels are the smallest elements in the system of language, also play rather important role in it. The special use of vowels can influence the perception of the text so that the esthetical function of language is realized. This is the main task of euphony – the phonetic phenomenon of harmonic combination of vowels aimed on the esthetic influence on the recipient. There are several basic aspects of euphony: the variety of vowels, the harmonic combination of vowels according to the simple articulation, the balance between vocals and consonants, the sonority of speech and specific prosody. These phonetic means make the speech melodic and similar to singing. The affect of cacophony appears when pronunciation is difficult or unpleasant to the ear.

The Slavic languages among others are also characterized by some means of euphony. The functioning of these means was analyzed on the material of the *Lord's Prayer* and *International Covenant on Civil and International Law* as parallel texts. It was found that in all Slavic languages the balance is kept between vocals and consonants. The processes of assimilation, dissimilation and simplification in the groups of sounds help to achieve the harmony of articulation. Phonetic alternations and morphological changes make speech various. The tendency to euphony appeared in the period of Preslavic language, where the Law of open syllables existed. The Polish language also includes the means of euphony. Their usage was examined in the fragment of radio program. The speakers should formulate their statements according to the aspects of euphony in order to bring the esthetical pleasure for the listeners. Then the speech becomes the real process of creating art.

Keywords: euphony, means of euphony, aesthetics of sounding, cacophony, Slavic languages (милословність, засоби милословності, естетичність звучання, какофонія, слов'янські мови; eufonia, zasoby eufonii, estetyczność brzmienia języka, kakofonia, języki słowiańskie).